

Euroviisut ojennukseen!

Pajala, Mari (2006), Erot järjestykseen! Eurovision laulukilpailu, kansallisuus ja televisiohistoria. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen tutkimuksia 88. Jyväskylä: Jyväskylä yliopisto, 506 s.

Liekö osuvampaa sattumaa kuin se, että Eurovision laulukilpailuja käsittelevä kotimainen väitöstutkimus valmistuu osapuilleen samaan aikaan Suomen ensimmäisen euroviisuvoiton kanssa? Ainakaan tutkimuksen julkisuuden kannalta asetelmassa ei ole haittapuolia: koska vuoden 2007 laulukilpailu järjestetään Suomessa, on aihe käytännössä jatkuvasti pinnalla. Niinpä Mari Pajalan nimen on voinut nähdä myös useissa laulukilpailuja koskeissa lehtijutuissa, ja onhan vain mukavaa, mikäli sen johdosta hänen väitöskirjaansa luetaan myös akateemisen norsunluutornin muurien ulkopuolella – eikä pelkästään kirjoittajaa, vaan yleisemminkin akateemisen maailman ja niin sanotun suuren yleisön suhdetta ajatellen.

Pajalan tavoitteena on omien sanojensa mukaan tutkia sitä, ”miten kansallisuus on rakentunut performatiivisesti Eurovision laulukilpailuun kytkeytyvässä suomalaisessa media-aineistossa vuodesta 1961 vuoteen 2005” (s. 14). Kysymyksenasettelun muotoilu on sinänsä selkeä ja summaa tehokkaasti työn teoreettiset, metodologiset ja aineiston rajaukseen liittyvät lähtökohdat, mutta tarkem-

min luettuna se herättää kaksi kysymystä: olisiko performatiivisuuden yhteydessä osuvampaa kirjoittaa rakentamisesta kuin rakentumisesta, ja onko kansallisuutta käsittelevässä tutkimuksessa aineiston rajauksen perusteena mielekäästä käyttää ”suomalaisuutta”?

Ensimmäistä kysymystä ajatellen Pajala siis paikantaa tutkimuksensa ja itsensä yksiselitteisesti feministiseen tutkimusperinteeseen, painottaen juuri ”butlerilaisia” performatiivisuuden ja intersektionaalisuuden käsitteitä. Varsinkin jälkimmäisen osalta *Erot järjestykseen!* käy mallikelpoisena esimerkkinä siitä, miten eri identiteetikategorioiden erottaminen toisistaan on kaikkea muuta kuin perusteltu ratkaisu. Vaikka Pajala painottaakin jo työn alaotsikossa kansallisuutta, osoittaa hän johdonmukaisesti, miten sen määrittely on alati sidoksissa sukupuoleen, etnisyyteen, uskontoon, ikään, yhteiskuntaluokkaan ja seksuaalisuuteen. Oikeastaan ainoa identiteetikategoria, mitä Pajala ei sivua, on vammaisuus. Liekö tässä kysymys siitä, miten tutkija ei parhaisista aikomuksistaankaan huolimatta kykene purkamaan kaikkia ennakko-oletuksiaan ja itsestään selvinä pitämiään tekijöitä? Joka tapauksessa nykyisinä (pakko)digi-tv- ja eläkepommi-aikoina erilaisiin fyysisiin toimintarajoituksiin kohdistuville analyyseille olisi epäilemättä kysyntää.

Performatiivisuuden ja siihen liittyvän konstruktivismin osalta epäselväksi kuitenkin jää, kummassa päässä on viimekätinen vastuu sukupuolen, kansallisuus-

den ja muiden identiteettien tekemisestä ja rakentuneisuudesta, tuotannossa vai vastaanotossa – tai jollakin tapaa näiden välissä. Butleria Pajalankin referoimana seuraten voisi äänestää viimeisen vaihtoehdon puolesta ja ajatella, että itse kullakin on vastuu siitä, miten jalkansa asettaa, tekstinsä kirjoittaa ja kuvansa piirtää ja siten muun muassa sukupuolisuutta rakentaa, sekä myös siitä, miten nämä teot pohjautuvat aiempien tekojen ja mediaesitysten tulkittamiselle. Pajalan käsittelyssä tähän yhtälöön liittyvät nyanssit kuitenkin jäävät erittelemättä. Mediateksteistä tehdyt tulkinnat ovat sinänsä perusteltuja valitun teoriataustan avulla, mutta ”media” typistyy tavan takaa monoliittiseksi, personoiduksi mutta silti kasvotomaksi koneistoksi, jossa yksittäisellä toimijuudella ei tunnu olevan sijaa. Tämä vaikuttaakin olevan yksi mediatutkimuksen pinttyneimmistä ongelmakohtista, ellei peräti helmasynneistä; ei media itsessään mitään tuota. Ongelma heijastuu edelleen siihen, käsitteellistäkö esimerkiksi juuri performatiivisuus rakentumiseksi vai rakentamiseksi – Pajala on valinnut edellisen, mutta pahasuiset voisivat moittia häntä sen johdosta nimenomaan vastuun pakoilusta käsitteellisellä tasolla.

Muiltakin osin *Erot järjestykseen!* jää teoreettisesti kevyeksi. Lähtökohdat on kyllä esitetty kiitettävän ymmärrettävästi, mutta kovin ennalta-arvattavasti. Tämän johdosta myös varsinaisen analyysin tulokset tuskin ovat pohjimmiltaan yllättäviä: jokaiselle konstruktivis-

min hyväksyvälle lukijalle on varmasti selvää jo johdannon jälkeen, että *myös* Eurovision laulukilpailua koskevassa keskustelussa "suomalaisuuteen on [toistuvasti] liitetty tiettyjä merkityksiä", mutta samalla "ymmärrykset kansallisuudesta ovat toisaalta keskenään ristiriitaisia, eikä toisto ole koskaan identtistä" (s. 351). Tutkimuksen ansiot ovatkin ennen kaikkea sen selvittämisessä, miten *juuri* Eurovision laulukilpailua koskevassa keskustelussa kansallisuutta on rakennettu, ja miten television kaltainen perin juurin populaarikulttuuriseksi mielletty ilmiö liittyy sekin kansallisen identiteetin problematiikkaan. Tässä suhteessa tosin on hivenen outoa, että työssä ei ole hyödynnetty Michael Billigin "banaalin nationalismin" tai Eric Hobsbawmin "keksittyjen perinteiden" käsitteitä. Varsinkin edellinen olisi sopinut hyvin täydentämään tutkimuksen käsitteellistä työkalupakkia, sillä Billig itsekin korostaa viihteellisiä tai arkipäiväisinä pidettyjen ilmiöiden – kuten televisio-ohjelmat, uutiset mukaan lukien – merkitystä kansakunnan jatkuvassa tuottamisessa ja ylläpidossa.

Aineiston rajaukseen liittyen Pajala itsekin tarkentaa rajausperusteitaan nimeämällä aineistonsa nimenomaan "Suomessa tuotetuiksi" ja/tai esitetyiksi mediateksteiksi" (s. 42). Samassa yhteydessä hän edelleen aiheellisesti kyseenalaistaa materiaalin rajauksen "kansallisen" perustan, sillä onhan Eurovision laulukilpailu jo lähtökohtaisesti kansainvälinen tapahtuma. Silti tarkemmat perusteet

juuri Suomessa tuotettujen tai esitettyjen mediatekstien valinnalle jäävät jossain määrin hatariksi, varsinkin kun aineiston valintaan vaikuttaa liittyvän merkittäviä ennako-oletuksia. Ensinnäkin Pajala toteaa suoraan, että hänen aineistonsa on "mediatekstien kokonaisuus, jonka olen rakentanut" (s. 32). Toki jokainen tutkija joutuu itse oman aineistonsa rakentamaan, mutta aineistosta tehtyjen tulkintojen uskottavuus vaatii myös valintaperusteiden eksplikoinnista. Kulmakarvat nousevat pykälän verran entisestään, kun Pajala toteaa vielä, ettei ole pyrkinyt systemaattisuuteen aineiston vertailukelpoisuutta ajatellen. Edelleen kun tähän lisätään toistuvat maininnat siitä, miten mediakeskusteluissa "keskeisimmät huolenaiheet ovat liittyneet kansallisuuteen" (s. 32), herää epäily ennakkotulkintojen vaikutuksesta aineiston valintaan. Toisin sanoen: miten ratkaisevasti tutkijan ennakkokäsitykset kansallisuudesta ovat vaikuttaneet aineiston valintaan systemaattisuuden ja uskottavuuden kustannuksella? Pajalan ainoa pelastus on toden totta mittava aineisto: pelkästään siteerattujen päivä- ja aikakauslehtiartikkelien luettelo vie 29 sivua lähdeluettelosta. Silti täsmällisempi aineiston valintaperusteiden pohtiminen olisi häivyttänyt varsin kiusallisen kehäpäätelmän riskin: onko etsitty sitä mikä on jo löydetty?

Myös etsimiseen käytetyt keinot herättävät joitakin kysymyksiä. Pajala määrittelee tutkimusmetodinsa "tekstuaaliseksi analyysiksi" ja tarkentaa sitä ilmoittamalla

kohdistavansa huomionsa toistoon erinäisten laadullisten teemojen avulla (s. 32–33). Tuotannon, yleisöjen ja iskelmien analyysin hän on omien sanojensa mukaan rajannut pois. Silti hän korostaa television – ja yleisemminkin populaarikulttuurin – "monimediaalisuutta" eli sitä, "miten tekstit ovat intertekstuaalisessa suhteessa monista eri medioista peräisin oleviin teksteihin" (s. 30). Populaarikulttuuri on tässä suhteessa tuskin mitenkään erilaista muihin kulttuurin osa-alueisiin verrattuna, mutta silti asetelma vaikuttaa suorastaan vaativan huomion kiinnittämistä muuhunkin kuin vain verbaaliseen merkityksen antoon. Niinpä muun muassa iskelmäanalyysin rajaaminen tutkimuksen ulkopuolelle on tutkimusekonomian kannalta epäilemättä järkevää, mutta ei saa tukea työn teoreettisista lähtökohdista. Lisäksi ainakin oman luentani perusteella Pajala intoutuu paikoin hyvinkin musiikkianalyttisiin päätelmiin, tai ainakaan hän ei jätä musiikillista merkityksenantoa analyysinsä ulkopuolelle: "Mustalaiskaravaanin" säkeistö on hidastempoinen, kun taas kertosaie on nopeampi ja rytmiltään valssimainen. Kappale sisältää runsaasti hidastuksia, ja säkeistössä tempo on muutenkin melko vapaa. Toisen kertosaieen jälkeen seuraa C-osa, jossa tempo nopeutuu kappaleen loppua kohden voimakkaasti. Osa alkaa glissandoilla ja sisältää myös pisteellisiä rytmejä, jotka myös ovat tavallisia mustalaisytylissä. Unkarilaisen tyylin ohella 'Mustalaiskaravaanissa' voi kuulla vaikutteita venäläi-

sestä perinteestä” (s. 231). Vaikka musiikinteoreettisesti lienee oikeaoppisempaa kirjoittaa ”pisteellisten rytmien” sijaan synkopoinnista, ja vaikka romanien musiikkikäytännöistä olisi löytynyt tuoreempaakin kuin neljännesvuosisadan takaista kirjallisuutta, on suorastaan ilahduttavaa, että tällaisia huomioita uskaltaa esittää joku muukin kuin nimenomaisesti musiikintutkijaksi identifioituva henkilö.

Tutkimuksen laajempien tavoitteiden kannalta aineiston valinta on kuitenkin oivallinen, varsinkin mitä tulee pyrkimykseen avata tieteellistä keskustelua Suomen television historiasta. Kuten Pajala johtopäätöksissään toteaaakin, kilpailua tarkastelemalla on yhtäältä mahdollista ”problematisoida suomalaisen televisiohistorian totuttuja jäsenyyksiä, esimerkiksi julkisen palvelun ja kaupallisen television erotelua” (s. 360), ja toisaalta ”avata ymmärrystä kansainvälisyyden merkityksestä suomalaisessa televisiokulttuurissa” (s. 362).

Rakenteeltaan *Erot järjestykseen!* on esimerkillisen selkeä ja johdonmukainen. Johdanto ongelmanasetteluineen, siihen liittyvine tarkennuksineen sekä teoreettisine taustoituksineen ei syö liikaa palstatilaa, vaan analyysiin siirrytään sutjakkaasti. Yleisesti ottaen aineisto ja teoreettiset pohdinnat ovat Pajalan käsittelyssä oivallisessa tasapainossa, eikä argumentaatioissa ole näiltä osin juuri moitteen sanaa. ”Eksotisoituja etnisyyksiä” käsittelevä alaluku (s. 219–243) tosin painottuu hivenen luonnehdintoihin analyttisten päätelmien ja

tulkintojen kustannuksella, ja häpeän ja paranoian teoretisointeja (s. 330, 344) olisi voinut tukevoittaa tarkemmilli nyanseilla. Esimerkiksi häpeän ja nolouden väliset erot ja yhtäläisyydet jäävät epäselviksi, samoin kuin se, perustuuko häpeän tunne ensisijaisesti kokemukseen vai toimintaan. Lisäksi paranoia vaikuttaisi Pajalan tekstin perusteella viittaavan pikemminkin ristiriitaisuuteen kuin sananmukaisesti vainoharhaisuuteen; liekö paranoia ja paradoksaalisuus menneet joko kirjoittajalla tai hänen siteeraamillaan muilla tutkijoilla sekaisin?

Erot järjestykseen! on yleisesti ottaen myös huolellisesti viimeistelty teos. Marginaalimerkintöjeni perusteella kiinnitin huomiota vain kolmeen varsinaiseen kirjoitusvirheeseen (s. 50, 140, 233), ladontaan ja aseointiin liittyviä kummallisuuksia havaitsin parisenkymmentä. Muotoiluun liittyvä purnaukseni onkin ennen kaikkea periaatteellista: tunnustaudun avoimesti ala- ja loppuviitteiden vastustajaksi, sillä ”mikäli asiaa ei kannata kirjoittaa leipätekstiin, sitä ei kannata kirjoittaa lainkaan”, kuten sanonta kuuluu. Pahimmillaan alaviitteet tuottavat kokonaan toisen tutkielman varsinaisen tekstin oheen, ja yleisesti ottaen pidän edestakaista selaamista leipätekstin ja loppuviitteiden välillä kerrassaan raivostuttavana. Niinpä Pajalankin kirjan 271 viitteen ja 49 sivun mittainen viiteluettelo herättää kysymään, ovatko kaikki nämä sivuhuomioid mainitsemisen arvoisia – asiaa kun riittää muutenkin yli kolmen ja puolen sadan sivun verran.

Kaikki toki liittyy kaikkeen ja monet sivupolut voivat avata kiinnostavia uusia kysymyksenasetteluita, mutta silti tutkijan vastuulla tuskin on kaikkien mahdollisten asiayhteyksien esittely. Tämän takiahan kysymyksenasettelua ja eritoten sen rajausta pidetään tutkimuksen tärkeimpänä, kaikkia muita osa-alueita ohjaavana tekijänä.

Ei käy kuitenkaan kiistäminen, etteikö Pajalan tutkimus olisi tärkeä päänavaus suomalaisen televisiohistorian tutkimuksessa sekä laajemminkin suomalaisen populaarikulttuurin ja yhteiskunnallisen muutoksen välisen suhteen tarkastelussa. Vaikka analyysin keskeiset tulokset ovatkin suurelta osin ennakoitavissa aieman kansallisuutta ruotineen konstruktivistisen tutkimuksen perusteella, ei niitä ole syytä vähätellä. Tässä voi havaita myös työhön liittyvän ironian: siinä missä Pajala on kiinnittänyt huomionsa Eurovision laulukilpailuun liittyvän merkityksenannon toistaneuteen, tulee hän toistaneeksi jo vähintään viimeisen kymmenen vuoden ajan Suomessakin akateemisissa piireissä hoettua mantraa kansallisuuden konstruoituneisuudesta. Pajalan tutkimus auttaa kuitenkin ymmärtämään sen, että kansallisuutta käsitellään myös ja ennen kaikkia akateemisten piirien ulkopuolella, jossa konstruktioit ja performatiivit ovat ja mitä luultavimmin tulevat vielä pitkään olemaan toisarvoisia niiden ”oikeiden” kansallisuuksien rinnalla.

Antti-Ville Kärjä